

การสร้างแผนที่ทางน้ำเพื่อแก้ปัญหาและจัดการน้ำโดยชุมชนบ้านโนนแต้ อำเภอคอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ

Creating a water map to solve problems and manage water by communities:
A case study of Ban Non Tae, Kongsawan District, Chaiyaphum Province.

อนุสรณ์ พัฒนสานต์
Anusorn Phattanasarn

โปรแกรมรัฐศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ 36000
Political Science Program, Faculty of Political Science, Chaiyaphum Rajabhat
University, Chaiyaphum 36000, Thailand.
Corresponding Author, E-mail : anusorn_phat@hotmail.com

Received: 9 January 2023, Revised: 2 May 2023, Accepted: 13 June 2023

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อ 1) ศึกษาพัฒนาการการแก้ปัญหาและจัดการน้ำโดยชุมชน บ้านโนนแต้ อำเภอคอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ และ 2) ศึกษาแนวทางการทำแผนที่ทางน้ำและการจัดการน้ำชุมชนแบบมีส่วนร่วม เพื่อป้องกันและแก้ปัญหาทรัพยากรน้ำ บ้านโนนแต้ อำเภอคอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ กลุ่มตัวอย่างคือ คณะกรรมการบริหารจัดการน้ำชุมชนโนนแต้และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง 17 คน ได้มาแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพแบบสรุปอุปนัย ผลการวิจัย พบว่า 1) ชุมชนบ้านโนนแต้ มีหนองน้ำสองแห่งคือ หนองแซง และหนองน้ำชุ่นโดยมีคลองน้อยเป็นทางน้ำที่เชื่อมต่อกับแม่น้ำชี ซึ่งขาดออกจากกันทำให้เกิดน้ำท่วมในฤดูฝน สาเหตุเกิดจากการขยายพื้นที่เกษตรกรรมทับทางน้ำ ชุมชนโนนแต้แก้ไขปัญหาโดยขุดลอกหนองน้ำเพื่อเก็บน้ำไว้ในฤดูแล้ง แต่ไม่สามารถบรรเทาได้ จึงประสานการสนับสนุนกับเครือข่ายภายนอกด้านงบประมาณโครงการเชื่อมต่อคลองเพื่อให้น้ำเดินทางได้สะดวก โดยเฉพาะการเชื่อมต่อหนองน้ำต่าง ๆ ในชุมชนกับแม่น้ำชี มีการทำประตูเปิด-ปิด บริเวณจุดเชื่อมต่อเส้นทางน้ำเพื่อบริหารจัดการน้ำในช่วงเวลาวิกฤต 2. แนวทางการทำแผนที่ทางน้ำและการจัดการน้ำชุมชนเพื่อแก้ปัญหาโดยระดมความคิดแบบมีส่วนร่วมกับเครือข่ายภายนอกใช้เทคโนโลยีพิกัดอัตราส่วน คำนวณปริมาณและทิศทางของน้ำ และร่วมทำผังน้ำ มีคณะกรรมการบริหารจัดการน้ำชุมชนโนนแต้เป็นผู้บริหารจัดการการใช้น้ำ

คำสำคัญ : การจัดการน้ำชุมชน, ผังน้ำชุมชน, ทรัพยากรน้ำอำเภอคอนสวรรค์, แหล่งน้ำจังหวัดชัยภูมิ

Abstract

The purposes of this study were; 1) To study the development of water problem solving and management by the Ban Non Tae community, Kon Sawan District, Chaiyaphum

Province. 2) To study the water mapping and community water management guidelines in order to prevent and solve water resource problems in Nontae Village, Kon Sawan District, and Chaiyaphum Province. The research was used Qualitative method. The sample was purportedly obtained from the Non-Tae Community Water Management Committee and related departments totaling 17 people. The research tools were structured interview form Analyze the inductive summary qualitative data. The research found that 1) Ban Non-tae community, where two branch rivers, the "Kam River" and "Lam Na-san," have two swamps, Nong Saeng and Nong Nai, which are the same waterway connecting the Chi River. The two rivers are disconnected from each other caused by the expansion of farmland encroaching on waterways or filling up waterways. The Nontae community originally dug up swamps and shallow water canals to store water for use during the dry season. However, they were unable to solve the problem. Therefore, they joined with the outside networks to support the project budget and drive activities, connecting the canal at the canal's junction. There was an open and closed gate at each junction to manage the water during the crisis. 2) Participatory Water Mapping and Community Water Management Guidelines to Prevent and Solve Water Resources, Ban Non-tae, Kon Sawan District, Chaiyaphum Province, have been mobilized to coordinate with external networks, especially using water volume calculation technology, water flow direction, and water mapping. established the Non-Tae Community Water Management Committee for the management of shared water use.

Keywords: Community Water Management, Community Water Plan, Konsawan District's water resources, Chaiyaphum water source

1. บทนำ

ทรัพยากรที่มีตามธรรมชาติและถือได้ว่าเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญต่อชีวิตมากที่สุดคือน้ำ อันเป็นสิ่งที่มนุษย์จะขาดไม่ได้ไม่ว่าจะด้วยการบริโภคหรือใช้ในการอุปโภคของแต่ละวัน นอกจากนี้ยังเป็นองค์ประกอบหนึ่งในทางเกษตรกรรมที่หล่อเลี้ยงพืชพันธุ์ให้เจริญเติบโตอันจะเป็นปัจจัยด้านอาหารให้แก่มนุษย์ การตั้งถิ่นฐานที่อยู่อาศัยของมนุษย์จากอดีตจำเป็นต้องพึ่งพาแหล่งน้ำ ที่อยู่อาศัยและความเจริญจึงขยายตัวและเติบโตในบริเวณล้อมรอบแหล่งน้ำที่สำคัญ ๆ ตามพื้นที่ต่าง ๆ มาจนปัจจุบัน กล่าวสำหรับเรื่องลำนํ้า จังหวัดชัยภูมิแม้ว่าจะมีความอุดมสมบูรณ์ด้านป่าไม้ ลุ่มน้ำ แต่กลับพบว่าขาดแนวทางในการจัดการเรื่องน้ำซึ่งเป็นเรื่องสำคัญและมีปัญหาภัยแล้งมาตลอด (มูลนิธิอุทกพัฒน์ในพระบรมราชูปถัมภ์, 2563) ข้อสงสัยดังกล่าวนำไปสู่คำถามของการวิจัยดังจะสรุปไว้ในตอนท้าย คือ ความสมบูรณ์ของพื้นที่ตามธรรมชาตินำไปสู่การพร้อมหรือขาดแคลนนํ้า หรือ วิธีการจัดการน้ำที่ไม่มีแนวทางที่ชัดเจนที่ส่งผลต่อภาพรวมของการขาดแคลนนํ้า ถ้าเป็นอย่างหลังแนวทางในการวางแผนการใช้และการบริหารจัดการน้ำควรถูกออกแบบและวางแผนอย่างไรจึงจะนำไปสู่ความมั่นคงและยั่งยืนในการทำการเกษตรกรรม

แผนที่ทางน้ำ หรือผังน้ำ คือการบริหารจัดการน้ำชุมชนที่ร่วมกันออกแบบทางเดินของน้ำให้ไหลเวียน และเชื่อมโยงแหล่งน้ำอย่างเป็นระบบ เช่นการขุดทางเดินน้ำเพื่อเชื่อมหนองน้ำที่มีอยู่ตามจุดต่าง ๆ ในพื้นที่ ให้ไหลเชื่อมโยงกันไปยังแม่น้ำสายหลักของพื้นที่ มีประตูเปิด-ปิดระบายน้ำเพื่อให้เกิดความสมดุลของระบบน้ำ ในการใช้น้ำทั้งฤดูฝนหลากและฤดูแล้ง ซึ่งการบริหารจัดการน้ำโดยชุมชนจะทำให้ลดปัญหาน้ำแล้ง-น้ำท่วมตาม ฤดูกาลได้อย่างยั่งยืน (สุพล บุญโนนแต่ และธนกร ปุริสังข์, สัมภาษณ์, 8 สิงหาคม 2565) จากสภาพการณ์ ของพื้นที่ชุมชนบ้านโนนแต่ อำเภอกอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ ซึ่งตามลักษณะภูมิประเทศเป็นแหล่งรับน้ำจาก พื้นที่สูงตอนบนและชะลอน้ำก่อนส่งผ่านไปยังพื้นที่อื่น ๆ นั้น นิรัญ บุญโนนแต่ กล่าวถึงผังน้ำของชุมชนว่า การเชื่อมทางน้ำเข้าหากันอย่างเป็นระบบ และบริหารจัดการน้ำโดยชุมชน โดยให้น้ำไหลเวียนหากันและ ควบคุมการไหลของน้ำได้ตลอดปีนั้น เป็นแนวคิดที่เป็นไปได้โดยการวางผังน้ำ ขุดทางน้ำให้เชื่อมเข้าหากัน และ ต่อไปยังหนองน้ำหนึ่งไปยังอีกหนองหนึ่งและเชื่อมต่อไปยังแม่น้ำชี มีประตูปิด-เปิด ระบายเข้าออกอย่างเป็น ระบบ จะทำให้มีน้ำไม่มากและไม่น้อยจนเกินไปตลอดปีลดความเสี่ยงต่อการเกิดน้ำท่วม-น้ำแล้งลงได้ (นิรัญ บุญโนนแต่, สัมภาษณ์ 8 สิงหาคม 2566) ซึ่งชุมชนบ้านโนนแต่ อำเภอกอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ ตั้งอยู่ติดแม่น้ำชี มีแนวป่าครอบคลุมตลอดลำน้ำตามธรรมชาติ สภาพทั่วไปของชุมชนบริเวณใกล้แม่น้ำทำ อาชีพเกษตรกรรมโดยเฉพาะการทำนาปีละ 2 ครั้ง หรืออาจจะมี 3 ครั้งในบางปีเพราะมีแหล่งน้ำที่สามารถ นำมาใช้ทางเกษตรกรรมได้อย่างสม่ำเสมอ ตลอดระยะเวลากว่า 60 ปีภายหลังจากใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจ แห่งชาติฉบับที่ 1 ตั้งแต่ปี พ.ศ.2504 เป็นต้นมาส่งผลกระทบต่อขยายพื้นที่เกษตรกรรมโดยเฉพาะ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือที่เรียกกันว่า ‘ที่ราบสูง’ ที่มุ่งขยายพื้นที่เพาะปลูกโดยเฉพาะพืชเศรษฐกิจทำให้ เกษตรกรบุกรุกผืนป่าไม้ และบุกรุกหนองน้ำธรรมชาติตลอดจนการตัดเส้นทางน้ำเดิมมาทำแปลงเกษตร เชิงเดี่ยวส่งผลให้เส้นทางน้ำเปลี่ยนทิศ น้ำไม่เพียงพอ และขาดแหล่งสำรองน้ำในฤดูแล้ง นอกจากนี้การตัด เส้นทางน้ำทำให้แหล่งน้ำและลำห้วยขาดการเชื่อมต่อทำให้น้ำไหลไม่เป็นไปตามธรรมชาติเดิม เมื่อฤดูฝนทำให้ เกิดปัญหาน้ำท่วมเป็นบริเวณกว้างเกิดผลเสียต่อเรือสวนไร่ในที่จมอยู่ใต้น้ำไม่ได้ผลผลิตตามที่ควรจะเป็น ในขณะที่เมื่อถึงฤดูแล้งก็เกิดภาวะแล้งอย่างหนักเพราะไม่มีแหล่งสำรองน้ำไว้ใช้ จนเกิดเป็นวงจรน้ำท่วม – น้ำแล้ง สลับกันอยู่ตลอดมานับเป็นเวลากว่า 20 ปี (ธนกร ปุริสังข์, สัมภาษณ์, 21 กันยายน 2565) หากกล่าวถึงอำเภอกอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ ปัญหาเรื่องน้ำท่วมลำน้ำชีและน้ำสาขาจะถูกกล่าวถึงทันทีเสมือน เอกลักษณะของพื้นที่ก็ว่าได้ นอกจากนี้เมื่อถึงฤดูฝนผู้สัญจรเส้นทางรอยต่อระหว่างอำเภอกอนสวรรค์ไปยัง อำเภออื่น ๆ ในจังหวัดข้างเคียงจะหลีกเลี่ยงเส้นทางที่ผ่านบริเวณแม่น้ำชีและลำน้ำสาขาบริเวณนี้ทุก ครั้ง (หมอน ชุ่มเกิด, สัมภาษณ์, 21 กันยายน 2565)

ปัญหาและสภาพของผลกระทบข้างต้นทำให้ชุมชนที่เหลืออยู่เริ่มตระหนักว่า เมื่อไม่มีน้ำ ไม่มีที่ดิน ทำกินก็ไม่สามารถอยู่รอดได้แบบตัวใครตัวมัน การเอาชนะวิกฤตเรื่องน้ำจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งเพื่อให้เกิด การเปลี่ยนแปลง เปลี่ยนแปลงทั้งวิถีคิดและแนวทางการบริหารจัดการ ทำให้ชุมชนน้อมนำเอาแนวพระราชดำริ มาบริหารจัดการน้ำชุมชนด้วยการอนุรักษ์และฟื้นฟูแหล่งน้ำและเส้นทางน้ำเดิม โดยการหาแนวทาง ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศมาสำรวจพื้นที่เพื่อดำเนินการจัดทำแผนที่แหล่งน้ำ เพื่อคาดการณ์การไหล และการเดินทางของน้ำให้เกิดความเชื่อมโยงเส้นทางน้ำ นอกจากนี้เพื่อหาแนวทางการสร้างจุดพักหรือสำรอง น้ำตามเส้นทางในแผนที่น้ำ และการใช้แนวทางอนุรักษ์แนวคลองด้วยการสร้างป่าไผ่ในบ้านด้วยแนวคิด หนึ่งหัวนาหนึ่งป่าไผ่ เพื่อให้น้ำ ดิน และป่าสัมพันธ์กันตามธรรมชาติ (สายยันต์ เหล็กพรหม, สัมภาษณ์, 8 สิงหาคม 2565)

จากปัญหาและแนวทางการแก้ปัญหารักษาทรัพยากรน้ำนำมาสู่คำถามของการวิจัยในครั้งนี้ คือ ความร่วมมือแบบมีส่วนร่วมในการทำแผนที่น้ำเพื่อบริหารจัดการทรัพยากรน้ำของชุมชนบ้านโนนแต่ อำเภอกอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ เกิดขึ้นในลักษณะ มีหน่วยงาน องค์กรอื่น ๆ จากทั้งภายในพื้นที่และภายนอกพื้นที่เข้ามาร่วมมือในลักษณะอย่างไร สภาพของความเปลี่ยนแปลงพื้นที่ทางกายภาพและการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำจากอดีตมาจนถึงปัจจุบัน (พ.ศ.2563) มีความเปลี่ยนแปลงอย่างไร นอกจากนี้แนวทางบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมที่เกิดขึ้นสามารถลดระดับและป้องกันปัญหาน้ำท่วม-น้ำแล้ง ได้หรือไม่ อย่างไร ผลการวิจัยและข้อค้นพบในการวิจัยจะได้นำไปสู่การขยายผลเพื่อเป็นแนวทางการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำที่เกิดประโยชน์ และนำไปประยุกต์ใช้ยังพื้นที่อื่น ๆ ต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาพัฒนาการการแก้ปัญหาและจัดการน้ำโดยชุมชน บ้านโนนแต่ อำเภอกอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ

2.2 เพื่อศึกษาแนวทางการทำแผนที่น้ำและการจัดการน้ำชุมชนแบบมีส่วนร่วมเพื่อป้องกันและแก้ปัญหารักษาทรัพยากรน้ำ บ้านโนนแต่ อำเภอกอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ

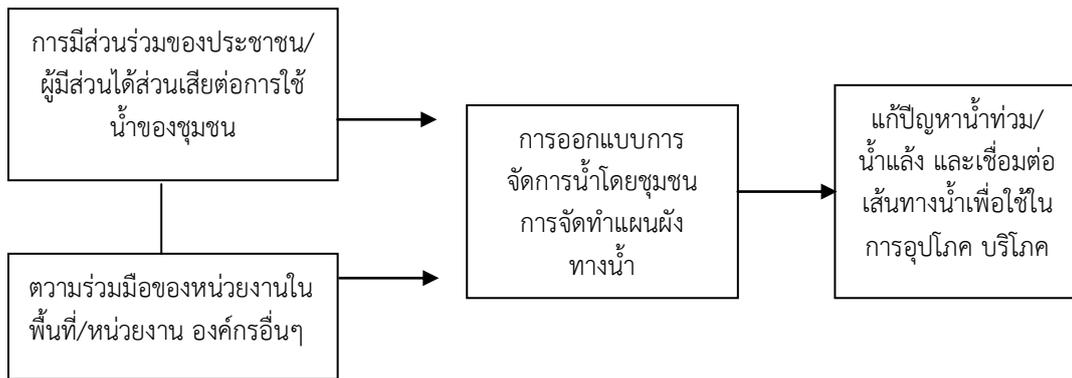
3. แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่

3.1 แนวคิดทฤษฎี

การวิจัยครั้งนี้มีแนวคิด ทฤษฎีที่นำมาใช้ในการวิจัยคือ 1) แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดนโยบายสาธารณะ คือ การมีส่วนร่วมในรูปแบบ รัฐกับชุมชน ควรมีส่วนร่วมตั้งแต่การวางแผนหรือกำหนดนโยบายในการพัฒนาที่จะส่งผลกระทบต่อประชาชนในพื้นที่ นอกจากนี้ยังต้องรับผิดชอบต่อผลกระทบที่เกิดขึ้นในการทำงาน และร่วมติดตามการทำงานร่วมกันโดยให้ชุมชน ท้องถิ่น ซึ่งเป็นผู้รับผลกระทบเป็นตัวตั้งในการเสนอข้อเสนอนำไปสู่การจัดการแก้ไข ตลอดจนการติดตามการปฏิบัติเพื่อให้เกิดความยั่งยืน 2) แนวคิดสิทธิชุมชน คือการแก้ปัญหาและความต้องการของคนๆ เริ่มจากการสร้างความเป็นธรรมในสังคม ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคมการเมือง การศึกษา หรือแม้แต่การจัดการโดยชุมชนเอง โดยพิจารณาจากสิทธิต่าง ๆ ที่กฎหมายบัญญัติไว้ หรือกล่าวได้ว่า สิทธิชุมชนนั้นเรื่องของประชาชนโดยรัฐมีหน้าที่คุ้มครอง และสิทธิชุมชนนั้น ไม่ใช่การเรียกร้องอย่างเดียว ต้องกระทำด้วยผ่านการมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม รวมทั้งความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุลและยั่งยืน 3) แนวคิดการสร้างและการจัดการเครือข่าย คือการสร้างร่วมมือของคน ปัจเจกบุคคล ให้เข้ามาร่วมดำเนินกิจกรรมบางอย่างร่วมกันเพื่อสนองตอบความต้องการ ไม่ว่าจะเป็นการแก้ปัญหา การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ปัญหา การผลักดันแนวทางการแก้ปัญหาไปสู่การกำหนดเพื่อนำไปปฏิบัติ และ 4) แนวคิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติแบบมีส่วนร่วม เป็น การจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดความยั่งยืน ต้องอาศัยปัจจัยด้านต่าง ๆ ที่เชื่อมโยงสอดคล้องกันกับองค์ประกอบอื่น ๆ ทั้งด้านทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม สังคม เศรษฐกิจ ขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรม และปัจจัยทางเทคนิควิชาการ เพื่อให้การพัฒนาเป็นไปใน

ทิศทางที่สอดคล้องกับขีดจำกัดของทรัพยากรธรรมชาติ ขณะเดียวกันต้องมีความเป็นเอกภาพ มีเครือข่ายการดำเนินงาน เน้นการมีส่วนร่วมของเครือข่าย และประชาชนเป็นหลักและต้นคิดของกระบวนการทั้งนี้เพราะประชาชนในพื้นที่เป็นประชาชนผู้ประสบกับปัญหาโดยตรง

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากแนวคิดและทฤษฎีทั้ง 4 แนวคิดข้างต้นนำมาสู่กรอบการวิจัย และสามารถนำแนวคิดมาใช้อธิบายได้ดังนี้ ปัญหาและความต้องการแก้ไขปัญหาของชุมชนนำไปสู่การเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนตามสิทธิชุมชนในการรวมกลุ่มเพื่อแก้ไขปัญหาและความต้องการ เพื่อยกขึ้นเป็นนโยบายสาธารณะระดับชุมชน นำไปสู่การสร้างเครือข่ายกับภายนอกชุมชนเพื่อระดมความคิดและทรัพยากรต่าง ๆ มาแก้ปัญหาในชุมชน โดยการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่ชุมชนต้องการแบบมีส่วนร่วมเพื่อแก้ปัญหาทรัพยากรน้ำโดยการจัดการน้ำชุมชน

3.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่น่าสนใจคือ สัจจา บรรจงศิริ, บำเพ็ญ เขียวหวาน, ปาลีรัตน์ การดี และชัยยุทธ ชินณะราศรี (2560) ได้วิจัยเรื่อง “การถอดบทเรียนการบรรเทาอุทกภัยในระดับชุมชน” อันเป็นผลพวงมาจากมหาอุทกภัยส่งผลกระทบต่ออย่างรุนแรง การบริหารจัดการเพื่อบรรเทาผลกระทบจากอุทกภัยที่เหมาะสมกับประเทศไทย การถอดบทเรียนการบริหารจัดการอุทกภัยโดยชุมชนตัวอย่างทุกภูมิภาคในประเทศไทย และหารูปแบบการพึ่งพาตนเองโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน การศึกษา วิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์กลุ่มและสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้นำและผู้รู้ วิเคราะห์ข้อมูลในระดับชุมชน และนำเสนอผลโดยการพรรณนาวิเคราะห์ ผลสรุปว่าหลักการในการจัดการอุทกภัย คือ ต้องมีการสร้างแรงจูงใจให้เห็นประโยชน์ในเชิงการลดความสูญเสียทั้งชีวิตและทรัพย์สิน เปิดโอกาสให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาและจัดการภัยพิบัติอย่างเป็นรูปธรรม โดยภาครัฐควรส่งเสริมสนับสนุนการสร้างชุมชนให้มีความเข้มแข็ง ส่งเสริมการรวมกลุ่มการตั้งเครือข่าย การจัดทำบทเรียนการบริหารจัดการน้ำและภัยพิบัติ และการติดต่อสื่อสารกับภาครัฐ การเยียวยาให้กับประชาชนการจัดทำฐานข้อมูลชุมชนสำหรับการจัดการอุทกภัย นโยบายและยุทธศาสตร์การบริหารจัดการอุทกภัย ควรพิจารณาถึงงานวิจัยท้องถิ่นของชุมชน เพื่อให้การ

บริหารจัดการอุทกภัยเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ รัฐบาลควรปรับปรุงกฎหมาย นโยบายให้มีความยืดหยุ่นกับวิถีชีวิต และความเป็นอยู่และวัฒนธรรมของชุมชน

ในส่วนของจัดการน้ำแบบมีส่วนร่วมที่ที่น่าสนใจคือ ขวัญนภา สุขคร, พัทพร วิภาศรีนิมิต และสิริณัฐเศรษฐ์ สุภางันทรสุข (2560) ทำการวิจัยเรื่องยุทธศาสตร์การจัดการลุ่มน้ำวังแบบมีส่วนร่วมของชุมชน การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์กระบวนการจัดการลุ่มน้ำวังที่ผ่านมา การมีส่วนร่วมระดับการมีส่วนร่วม และปัญหา อุปสรรคของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการ ลุ่มน้ำวัง และวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความสำเร็จของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการ ในการจัดการลุ่มน้ำวัง รวมทั้งเสนอแนวทางและยุทธศาสตร์การจัดการลุ่มน้ำวังแบบมีส่วนร่วมของชุมชน ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ จากการศึกษา พบว่า การดำเนินงานของการจัดการลุ่มน้ำวัง ทั้งในส่วนต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำมีรูปแบบใกล้เคียงกัน สามารถแบ่งรูปแบบการดำเนินงานของการจัดการลุ่มน้ำวัง ออกเป็น 4 รูปแบบสำคัญ คือ 1) รูปแบบการจัดการโดยรัฐ 2) การจัดการโดยหน่วยงานภาคเอกชน หรือองค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) 3) การจัดการโดยชุมชน 4) การจัดการตามแนวทางการดำเนินงานของ “โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ” ศักยภาพความพร้อมและ ปัญหา อุปสรรค ในการจัดการลุ่มน้ำวัง จากการศึกษาพบว่าการจัดการลุ่มน้ำวังทั้ง 4 รูปแบบมีศักยภาพความพร้อมของการจัดการลุ่มน้ำวังในหลายด้านประกอบด้วย ศักยภาพและความพร้อมทางด้านทรัพยากรสนับสนุนของภาครัฐ การมีหน่วยงานกลางประสานเชื่อมโยงพื้นที่ภายในลุ่มน้ำทั้งระบบ ความเข้มแข็ง และวิสัยทัศน์ของผู้นำชุมชน ภูมิปัญญา และองค์ความรู้ท้องถิ่น และความรู้สึกเป็นเจ้าของทรัพยากรร่วมของชุมชน ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความสำเร็จของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการลุ่มน้ำวัง จากการศึกษาพบว่า ปัจจัยหลักที่สำคัญคือ ผู้นำ ภาคประชาชนภาคีเครือข่าย องค์ความรู้ และรูปแบบและโครงสร้างการจัดการ แนวทางและยุทธศาสตร์การจัดการลุ่มน้ำวังแบบมีส่วนร่วมของชุมชน และเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาในด้านการจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติในระดับประเทศ ในเชิงยุทธศาสตร์ที่ต้องมีความเชื่อมโยงกัน และข้อกฎหมาย ต่าง ๆ ที่ควรต้องมีการปรับปรุงพิจารณา เพื่อยืดหยุ่นในแนวทางการปฏิบัติจริงให้มีความสอดคล้อง และนำไปสู่ผลลัพธ์สำเร็จได้ตามเป้าหมาย ของการจัดการแบบมีส่วนร่วมในภาคประชาชน

ในส่วนของคณะกรรมการบริหารจัดการน้ำชุมชนนั้นข้อสารสนเทศที่น่าสนใจนั้น เขาวลิต สิมสวย (2563) อธิบายถึง ระบบบริหารจัดการทรัพยากรน้ำโดยเฉพาะน้ำผิวดินของประเทศไทยนั้นปัจจุบันอาศัยพระราชบัญญัติทรัพยากรน้ำ พ.ศ. 2561 เป็นหลักในการบริหารจัดการน้ำในพื้นที่นอกเขตชลประทาน ซึ่งใน พระราชบัญญัติดังกล่าวได้กล่าวถึง องค์กรบริหารจัดการทรัพยากรน้ำประกอบด้วย 4 ส่วนคือ คณะกรรมการทรัพยากรน้ำแห่งชาติ ศูนย์บัญชาการเฉพาะกิจ ลุ่มน้ำและคณะกรรมการลุ่มน้ำและองค์กรผู้ใช้น้ำโดยเฉพาะองค์กรผู้ใช้น้ำไม่ได้ระบอบุคคลประกอบที่ ชัดเจนไว้ แต่อาจจะไปปรากฏในกฎกระทรวงหรือกฎหมายลูกในหน่วยงานที่รับผิดชอบอีกครั้งซึ่งก็ยังไม่ชัดเจนอยู่ในขณะนี้ อย่างไรก็ตามการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในระดับท้องถิ่นที่มีอยู่ในประเทศไทยมีแบบแผนแตกต่างกันออกไปขึ้นอยู่กับภูมิประเทศ ลักษณะภูมิอากาศ ภัยธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม การใช้ประโยชน์ที่ดิน ประเพณีความเชื่อที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา ซึ่งจะไม่เหมือนกันในแต่ละพื้นที่ ขวลิต ยังได้อธิบายว่าบริบทของสังคมไทยรวมเอาระบบส่งน้ำและกลุ่มผู้ใช้น้ำเข้าไปด้วยนั้นคือ กลุ่มบริหารจัดการน้ำ (Actors) หมายถึงการรวมกลุ่ม อย่างเป็นทางการเพื่อร่วมกันบริหารจัดการทรัพยากรน้ำให้เกิดความ เป็นธรรมต่อทุกฝ่ายประกอบด้วย ผู้นำในส่วนราชการ ผู้นำชุมชน ภาคเอกชน เกษตรกร ชาวบ้านที่สนใจด้านการบริหารจัดการน้ำ รวมตัวกันจัดตั้งขึ้นโดยอาศัยอำนาจทางปกครอง

ของนายอำเภอเป็นผู้ลงนามแต่งตั้งให้มีกลุ่มบริหารจัดการน้ำเพื่อดำเนินการพัฒนา แหล่งน้ำ รวบรวมข้อมูล
ดูแลรักษาทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ เช่น การจัดหา น้ำ การจัดเก็บน้ำ การจัดสรรน้ำ และการดูแลรักษา
งานวิจัยและข้อสารสนเทศข้างต้นดังกล่าวนี้มีความสำคัญต่อการทำความเข้าใจบทความของผู้เขียน
โดยผู้เขียนได้นำไปอภิปรายให้เห็นไว้ในรายละเอียดส่วนท้ายของบทความนี้

4. วิธีการดำเนินการวิจัย

4.1 กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายที่ใช้การวิจัย คือประชาชนในพื้นที่ 2 ตำบลคือตำบลหนองขาม และตำบลยางหวาย
อำเภอคอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิได้แก่ ผู้นำการจัดการน้ำชุมชนบ้านโนนแต่ จำนวน 5 คน หน่วยงานที่
เกี่ยวข้อง คือหน่วยงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หน่วยงานทรัพยากรน้ำ จำนวน 2 คน
และประชาชนที่เกี่ยวข้องกับการจัดการน้ำชุมชนจำนวน 10 คน รวม17คน ได้มาโดยการสุ่มแบบเจาะจง

4.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยมีดังนี้

- 1) แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง 2) แบบสนทนากลุ่ม และ 3) แบบสังเกต

4.3 การสร้างและการหาคุณภาพของเครื่องมือ

4.3.1 แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างได้สร้างขึ้นจากการสังเคราะห์วัตถุประสงค์ออกมาเพื่อให้ได้
คำถามของแต่ละวัตถุประสงค์ นำไปให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบให้เกิดความน่าเชื่อถือ และสามารถนำไปสู่การได้มา
ซึ่งคำตอบที่ตอบวัตถุประสงค์การวิจัยได้ครบถ้วน

4.3.2 แบบสนทนากลุ่ม เป็นแบบสนทนาที่กำหนดประเด็นที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์แต่ละข้อ
ข้อคำถามเปิดกว้างเพื่อให้ผู้เข้าร่วมสนทนาได้ตอบคำถามตามที่กำหนดประเด็นไว้ และผู้วิจัยนำเอาคำตอบ
สังเคราะห์เพื่อให้ได้ข้อมูลที่อิมตัวในการตอบวัตถุประสงค์ และนำแบบสนทนากลุ่มให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบ
ก่อนนำไปเก็บข้อมูล

4.3.3 แบบสังเกต เป็นแบบบันทึกพฤติกรรมทั่วไปอย่างกว้างๆ ที่กลุ่มตัวอย่างแสดงออกมาตลอดเวลา
ที่ผู้วิจัยลงเก็บข้อมูล เพื่อให้ทราบถึงพฤติกรรมที่แสดงออกมา สัญลักษณ์ต่างๆที่สังเกตเห็นได้และบันทึกจาก
การสังเกตการณ์ภาคสนามเพื่อถอดรหัสพฤติกรรม สัญลักษณ์ และการสื่อสารต่างๆเพื่อนำมาตีความและสรุป
ความแล้วนำมาเรียบเรียงร่วมกับวิธีวิทยาเชิงคุณภาพเพื่อให้สามารถอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นได้ครบถ้วน
สมบูรณ์ แบบสังเกตให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบและให้ข้อเสนอแนะเพื่อให้ได้เครื่องมือที่น่าเชื่อถือในการลงพื้นที่
เพื่อเก็บข้อมูล

4.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

- 4.4.1 ผู้วิจัยดำเนินการยื่นแบบเสนอขอให้คณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์พิจารณาตรวจสอบเครื่องมือการวิจัยก่อนทำการลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูล
- 4.4.2 ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง โดยชี้แจงวัตถุประสงค์การวิจัยและอธิบายข้อคำถามให้กลุ่มเป้าหมายได้ให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์
- 4.4.3 ผู้วิจัยสัมภาษณ์กลุ่ม กับเป้าหมายด้วยตัวเอง โดยขออนุญาตจดบันทึก ถ่ายภาพและบันทึกเสียงสนทนา
- 4.4.4 ผู้วิจัยดำเนินการลงพื้นที่ภาคสนามเพื่อบันทึกจากการสังเกตการณ์พฤติกรรมกลุ่ม สัญลักษณ์ การแสดงออกของกลุ่มเป้าหมาย รหัสกิจกรรมและสัญลักษณ์ต่าง ๆ

5.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้จะใช้การตรวจสอบข้อมูลด้วยวิธีการตรวจสอบสามเส้า (Triangulation Technique) โดยการตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data triangulation) ให้เกิดความน่าเชื่อถือ ซึ่งจะตรวจสอบจากแหล่งที่มาของข้อมูลที่ต่างแหล่ง ต่างเวลา และบุคคล ตลอดจนสถานที่ เพื่อเปรียบเทียบข้อมูลความตรงไปตรงมาของข้อมูลในการอธิบายและตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยและใช้การวิเคราะห์ข้อมูลสรุปอุปนัย (Analytic induction) ในการวิจัยครั้งนี้

6. ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องการสร้างแผนที่ทางน้ำเพื่อแก้ปัญหาและจัดการน้ำโดยชุมชนบ้านโนนแต่ อำเภอกอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาพัฒนาการการแก้ปัญหาและจัดการน้ำโดยชุมชนบ้านโนนแต่ อำเภอกอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ และ 2) เพื่อศึกษาแนวทางการทำแผนที่ทางน้ำและการจัดการน้ำชุมชนแบบมีส่วนร่วมเพื่อป้องกันและแก้ปัญหาทรัพยากรน้ำ บ้านโนนแต่ อำเภอกอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ ผลการวิจัยพบว่า

6.1 พัฒนาการของการแก้ปัญหาและจัดการน้ำโดยชุมชนบ้านโนนแต่ อำเภอกอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิเป็นผลมาจากปัญหาน้ำท่วม และน้ำแล้งสลับกันมาอย่างยาวนานในพื้นที่ชุมชนโนนแต่ ตำบลหนองขาม อำเภอกอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ สาเหตุเกิดจากการขยายพื้นที่เพาะปลูกด้านเกษตรกรรมรุกล้ำทางน้ำหรือถมทางน้ำเพื่อการเกษตรกรรมส่งผลให้ทางไหลของน้ำขาดการเชื่อมต่อ เมื่อถึงฤดูแล้งไม่สามารถกักเก็บน้ำ และเมื่อถึงฤดูฝนเมื่อน้ำท่วมก็ไม่สามารถระบายน้ำหรือผันน้ำเพื่อลดความรุนแรงของสถานการณ์น้ำท่วมอันก่อให้เกิดความสูญเสียในด้านเกษตรกรรมแก่เกษตรกรเป็นจำนวนมากในพื้นที่ชุมชน วิธีการเดิมที่ชุมชนโนนแต่ใช้ในการแก้ไขปัญหาคือการขุดลอกหนองน้ำ คลองน้ำ ที่มีความตื้นเขินเพื่อให้สามารถกักเก็บน้ำไว้ใช้ในฤดูแล้งก็ไม่สามารถแก้ปัญหาได้ จึงได้เข้าร่วมศึกษาเรียนรู้กับเครือข่ายภายนอกชุมชนคือชุมชนบ้านป่าภูถ้า ภูกระแต ตำบลแวงน้อย อำเภอกองแก้ว จังหวัดขอนแก่น ซึ่งเป็นชุมชนที่ทำกิจกรรมอนุรักษ์ป่าและมีสมาชิกของคณะกรรมการบริหารจัดการน้ำชุมชนโนนแต่บางคนเป็นสมาชิกของกลุ่มดังกล่าวด้วยจึงเกิดการประสานงานและเข้าร่วมแลกเปลี่ยนความรู้ มีการประสานงานกับสถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำ (องค์การ

มหาชน) สสน. และ สถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำและการเกษตร (สสนท.) และมูลนิธิอุทกพัฒน์ในพระบรมราชูปถัมภ์ในการสนับสนุนงบประมาณโครงการและขับเคลื่อนดำเนินกิจกรรมในพื้นที่ นอกเหนือจากนี้คือหน่วยงานราชการคือ กรมชลประทาน กองพันทหารพัฒนา ในการเข้ามาขุดลอกคลองที่มีสภาพตื้นเขินและเชื่อมต่อคลองบริเวณรอยต่อของคลองเพื่อให้น้ำเดินทางได้สะดวกและเชื่อมเข้าหากันตามธรรมชาติดั้งเดิม จากความร่วมมือดังกล่าวนำไปสู่การผลักดันแนวคิดการเชื่อมหนองน้ำ คลองน้ำ เข้าหากันเพื่อให้เส้นทางน้ำสามารถไหลหากันได้โดยเฉพาะการเชื่อมต่อกับแม่น้ำชีซึ่งเป็นแม่น้ำสายหลักที่มีปริมาณน้ำมาก มีการทำประตูเปิด-ปิด บริเวณจุดเชื่อมต่อของรอยต่อแต่ละเส้นทางน้ำเพื่อบริหารจัดการน้ำในช่วงเวลาวิกฤต

6.2 แนวทางการทำแผนที่ทางน้ำและการจัดการน้ำชุมชนแบบมีส่วนร่วมเพื่อป้องกันและแก้ปัญหาทรัพยากรน้ำ บ้านโนนแต อำเภอกอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ มีการระดมความคิดแบบมีส่วนร่วมเป็นรูปร่างแล้วเสร็จในปี.ศ. 2563 คือ ผังน้ำชุมชนเชื่อมหนองน้ำต่าง ๆ เข้าหากันตามเส้นทางน้ำธรรมชาติแต่เดิม และที่สำคัญคือการเชื่อมต่อหนองน้ำที่อยู่ในพื้นที่ชุมชนเข้ากับลำน้ำขนาดใหญ่ที่ไหลผ่านชุมชนคือ ลำน้ำกล้าและลำนาแซง และเชื่อมต่อเข้ากับแม่น้ำหลักคือแม่น้ำชีเพื่อผันน้ำชีเข้ามาเก็บกักในหนองน้ำทั้งหมดที่มีในชุมชนเพื่อมีน้ำใช้ในการอุปโภคโดยเฉพาะการใช้น้ำด้านเกษตรกรรมตลอดปี ผังน้ำ เป็นการเชื่อมหนองน้ำ ลำคลอง ให้เป็นเส้นทางต่อเนื่องกันรวมระยะทาง 12 กิโลเมตร กักเก็บน้ำประมาณ 5.38 ล้านลูกบาศก์เมตรมีโครงสร้างบริหารจัดการน้ำในการระยายน้ำ 17 จุดช่วยจัดการน้ำ เข้า - ออก อย่างเป็นระบบ นอกจากการทำผังน้ำแบบมีส่วนร่วม ประสานงานกับเครือข่ายภายนอกชุมชนแล้ว คณะกรรมการบริหารจัดการน้ำยังติดตามสถานการณ์ในแอปพลิเคชัน LINE หรือกลุ่มไลน์ “เครือข่ายน้ำชุมชน” ของสถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำ (สสนท.) เพื่อเป็นข้อมูลประกอบการวางแผนเก็บน้ำชีในช่วงฤดูฝน ตลอดจนเป็นข้อมูลติดต่อสื่อสารเพื่อวิเคราะห์สถานการณ์น้ำในช่วงเวลาวิกฤต ปัจจุบันมีสมาชิกเครือข่ายติดตามสถานการณ์น้ำครอบคลุมพื้นที่ 11 หมู่บ้านในตำบลหนองขาม อำเภอกอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ

ตารางที่ 1 ตารางแสดงข้อมูลก่อน และหลังจากดำเนินการบริหารจัดการน้ำของคณะกรรมการบริหารจัดการน้ำชุมชนโนนแต

การบริหารจัดการน้ำของคณะกรรมการบริหารจัดการน้ำชุมชนโนนแต	
ก่อน	หลัง
-ประสบปัญหาน้ำท่วมน้ำแล้งมานานกว่า 100 ปี น้ำท่วมสลับน้ำแล้ง 2 ปีสลับกัน	-มีข้อมูลแผนที่แหล่งน้ำ ผังน้ำ
-ฤดูฝนน้ำชีท่วมตลิ่งทำให้พื้นที่เกษตรกรรมเสียหายจากน้ำท่วมและขังนาน 2 - 4 เดือน	-พัฒนาหนองน้ำสาธารณะ (หนองแซงและหนองน้ำขุ่น) ขุดลอกหนองน้ำเพื่อใช้เป็นแก้มลิงกักเก็บน้ำเพื่อสำรองไว้ใช้ในช่วงฤดูแล้ง
-ประสบปัญหาน้ำท่วมน้ำแล้งมานานกว่า 100 ปี น้ำท่วมสลับน้ำแล้ง 2 ปีสลับกัน	-มีข้อมูลแผนที่แหล่งน้ำ ผังน้ำ
-ฤดูฝนน้ำชีท่วมตลิ่งทำให้พื้นที่เกษตรกรรมเสียหายจากน้ำท่วมและขังนาน 2 - 4 เดือน	-พัฒนาหนองน้ำสาธารณะ (หนองแซงและหนองน้ำขุ่น) ขุดลอกหนองน้ำเพื่อใช้เป็นแก้มลิงกักเก็บน้ำเพื่อสำรองไว้ใช้ในช่วงฤดูแล้ง
-ในช่วงฤดูแล้งไม่สามารถเก็บน้ำไว้ใช้ได้ เนื่องจากหนองน้ำขาดการเชื่อมต่อกัน หนองน้ำถูกรุกเขตเข้ามาทำการเกษตร	-มีการเชื่อมโยงหนองน้ำจำนวน 10 หนองน้ำ
นอกจากนี้บางปีที่น้ำชีมีน้อยยิ่งทำให้ไม่มีน้ำมาเติมให้แก่หนองน้ำต่าง ๆ ในพื้นที่	ด้วยคลองเชื่อมน้ำขนาดใหญ่และเล็กระยะทาง 12 กิโลเมตร และกระจายน้ำสู่พื้นที่ได้มากกว่า 2,500 ไร่ผู้ได้รับประโยชน์ 360 ครัวเรือน

ตารางที่ 1 (ต่อ)

การติดตามข้อมูลสถานการณ์น้ำของคณะกรรมการบริหารจัดการน้ำชุมชนโนนแต่	
ก่อน	หลัง
- เกิดวิกฤตน้ำท่วม และน้ำแล้ง ขาดข้อมูลที่แน่นอนประกอบการตัดสินใจ	-เมื่อเกิดวิกฤตน้ำท่วม สามารถเปิดทางน้ำผันน้ำตามคลองเชื่อมน้ำ ลดเวลาการท่วมขังของน้ำจาก 4 เดือนเหลือ 2 เดือน ลดผลกระทบพื้นที่การเกษตรได้กว่า 1,500 ไร่ -เมื่อเกิดวิกฤตน้ำแล้ง ประชุมร่วมกันเพื่อวางกติกาการใช้น้ำร่วมกัน ลดพื้นที่เพาะปลูกและทำการเกษตรที่ใช้น้ำน้อย ปลูกพืชทนแล้ง -มีข้อมูลสถานการณ์น้ำจากการเข้าร่วมกลุ่มในแอปพลิเคชัน LINE กลุ่ม “เครือข่ายน้ำชุมชน” ประกอบการตัดสินใจในการวางแผนบริหารจัดการน้ำได้ทัน่วงทีในช่วงเวลาวิกฤติ -เกิดเครือข่ายมือกับหน่วยงานภายนอกชุมชน และขยายสมาชิกเครือข่ายติดตามสถานการณ์น้ำครอบคลุมพื้นที่ 11 หมู่บ้านในตำบลหนองขาม อำเภอคอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ

7. สรุปผลการวิจัย

7.1 ผลการศึกษาพัฒนาการของการแก้ปัญหาและจัดการน้ำโดยชุมชนบ้านโนนแต่ อำเภอคอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ พบว่าชุมชนบ้านโนนแต่ อำเภอคอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ อยู่บริเวณใกล้แม่น้ำชีซึ่งมีลำน้ำสาขาเชื่อมต่ออีกสองลำน้ำคือ ‘ลำน้ำเก่า’ และ ‘ลำน้ำแขง’ มีหนองน้ำสองแห่งคือ หนองแขง และหนองน้ำขุนโดยมีคลองน้อย เป็นทางน้ำเดิมที่เชื่อมต่อแม่น้ำชี ลำน้ำแขงมายังลำน้ำเก่า หนองน้ำทั้งสองแห่งดังกล่าวจึงเป็นประตูน้ำเชื่อมลำน้ำในอดีตที่ขาดออกจากกัน ส่งผลให้ทางน้ำขาดความเชื่อมต่อมีผลให้เกิดน้ำท่วมในฤดูน้ำหลากที่น้ำไม่สามารถเดินทางเชื่อมต่อกันได้ตามธรรมชาติของการไหลที่ควรจะเป็น ในขณะที่เมื่อถึงฤดูแล้งน้ำสาเหตุส่วนหนึ่งที่สำคัญเกิดจากการขยายพื้นที่เพาะปลูกด้านเกษตรกรรมรุกล้ำทางน้ำหรือถมทางน้ำเพื่อการเกษตรกรรมส่งผลให้ทางไหลของน้ำขาดการเชื่อมต่อ เมื่อถึงฤดูแล้งไม่สามารถกักเก็บน้ำ และเมื่อถึงฤดูฝนเมื่อน้ำท่วมก็ไม่สามารถระบายน้ำหรือผันน้ำเพื่อลดความรุนแรงของสถานการณ์น้ำท่วมอันก่อให้เกิดความสูญเสียในด้านเกษตรกรรมแก่เกษตรกรเป็นจำนวนมากในพื้นที่ชุมชน วิธีการเดิมที่ชุมชนโนนแต่ใช้ในการแก้ไขปัญหาคือการขุดลอกหนองน้ำ คลองน้ำ ที่มีความตื้นเขินเพื่อให้สามารถกักเก็บน้ำไว้ใช้ในฤดูแล้งก็ไม่สามารถแก้ปัญหาได้ จึงได้เข้าร่วมศึกษาเรียนรู้กับเครือข่ายภายนอกชุมชนคือชุมชนบ้านป่าภูถ้า ภูกระแต ตำบลแวงน้อย อำเภอแวงน้อย จังหวัดขอนแก่น ซึ่งเป็นชุมชนที่ทำกิจกรรมอนุรักษ์ป่าและมีสมาชิกของคณะกรรมการบริหารจัดการน้ำชุมชนโนนแต่บางคนเป็นสมาชิกของกลุ่มดังกล่าวด้วยจึงเกิดการประสานงานและเข้าร่วมแลกเปลี่ยนความรู้

นอกจากนี้ คณะกรรมการบริหารจัดการน้ำชุมชนโนนแต่ได้ประสานงานกับเครือข่ายภายนอกคือ สถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำ (องค์การมหาชน) สสน. และ สถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำและการเกษตร (สสนก.) และมูลนิธิอุทกพัฒน์ในพระบรมราชูปถัมภ์ ในการสนับสนุนงบประมาณโครงการและขับเคลื่อนดำเนินกิจกรรมในพื้นที่ นอกเหนือจากนี้คือหน่วยงานราชการคือ กรมชลประทาน กองพันทหารพัฒนา ในการเข้ามาขุดลอกคลองที่มีสภาพตื้นเขิน และเชื่อมต่อคลองบริเวณรอยต่อของคลองเพื่อให้น้ำเดินทางได้สะดวกและเชื่อมเข้าหากันตามธรรมชาติดั้งเดิม จากความร่วมมือดังกล่าวนำไปสู่การผลักดันแนวคิดการเชื่อมหนองน้ำ คลองน้ำ เข้าหากันเพื่อให้เส้นทางน้ำสามารถไหลหากันได้โดยเฉพาะการเชื่อมต่อกับแม่น้ำชีซึ่งเป็นแม่น้ำสายหลักที่มีปริมาณน้ำมาก มีการทำประตูเปิด-ปิด บริเวณจุดเชื่อมต่อของรอยต่อแต่ละเส้นทางน้ำเพื่อบริหารจัดการน้ำในช่วงเวลาวิกฤต

7.2 ผลการศึกษาแนวทางการทำแผนที่ทางน้ำและการจัดการน้ำชุมชนแบบมีส่วนร่วมเพื่อป้องกันและแก้ปัญหาทรัพยากรน้ำ บ้านโนนแต่ อำเภอกอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ ได้มีการระดมความคิดแบบมีส่วนร่วมประสานงานกับเครือข่ายภายนอกโดยเฉพาะการใช้เทคโนโลยีจับพิกัดอัตราส่วน คำนวณปริมาณน้ำ ทิศทางการไหลของน้ำ ตลอดจนร่วมทำฝังน้ำจากสถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำ (องค์การมหาชน) สสน. และ สถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำและการเกษตร (สสนก.) และมูลนิธิอุทกพัฒน์ในพระบรมราชูปถัมภ์ โดยชุมชนโนนแต่เป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก มีคณะกรรมการบริหารจัดการน้ำชุมชนโนนแต่เป็นผู้วางกติกาการใช้น้ำร่วมกัน ส่วนหน่วยงานเครือข่ายเป็นหน่วยหนุนเสริมด้านเทคโนโลยีและการจัดการความรู้นำมาใช้ทำฝังน้ำจนเป็นรูปร่างแล้วเสร็จในปี.ศ. 2563 คือ ฝังน้ำชุมชนเชื่อมหนองน้ำต่าง ๆ เข้าหากันตามเส้นทางน้ำธรรมชาติแต่เดิม และที่สำคัญคือการเชื่อมต่อหนองน้ำที่อยู่ในพื้นที่ชุมชนเข้ากับลำน้ำขนาดใหญ่ที่ไหลผ่านชุมชนคือลำน้ำก่า และลำนาแซง และเชื่อมต่อเข้ากับแม่น้ำหลักคือแม่น้ำชีเพื่อผันน้ำชีเข้ามาเก็บกักในหนองน้ำทั้งหมดที่มีในชุมชนเพื่อมีน้ำใช้ในการอุปโภคโดยเฉพาะการใช้น้ำด้านเกษตรกรรมตลอดปี ฝังน้ำ เป็นการเชื่อมหนองน้ำลำคลอง ให้เป็นเส้นทางต่อเนื่องกันรวมระยะทาง 12 กิโลเมตร กักเก็บน้ำประมาณ 5.38 ล้านลูกบาศก์เมตร มีโครงสร้างบริหารจัดการน้ำในการระยายน้ำ 17 จุดช่วยจัดการน้ำ เข้า - ออก อย่างเป็นระบบ นอกจากการทำฝังน้ำแบบมีส่วนร่วม ประสานงานกับเครือข่ายภายนอกชุมชนแล้ว คณะกรรมการบริหารจัดการน้ำยังติดตามสถานการณ์ในแอปพลิเคชัน LINE หรือกลุ่มไลน์ “เครือข่ายน้ำชุมชน” ของสถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำ (สสน.) เพื่อเป็นข้อมูลประกอบการวางแผนเก็บน้ำชีในช่วงฤดูฝน ตลอดจนเป็นข้อมูลติดต่อสื่อสารเพื่อวิเคราะห์สถานการณ์น้ำในช่วงเวลาวิกฤต ปัจจุบันมีสมาชิกเครือข่ายติดตามสถานการณ์น้ำครอบคลุมพื้นที่ 11 หมู่บ้านในตำบลหนองขาม อำเภอกอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ

8. อภิปรายผล

8.1 จากผลการศึกษาศึกษาพัฒนาการการแก้ปัญหาและจัดการน้ำโดยชุมชน บ้านโนนแต่ อำเภอกอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิพบว่า พัฒนาการของการแก้ปัญหาและจัดการน้ำโดยชุมชนบ้านโนนแต่ อำเภอกอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ เป็นผลมาจากการขยายตัวของเกษตรกรรมประกอบกับการเปลี่ยนแปลงสภาพการใช้ที่ดินเกษตรกรรมทำให้การไหลของลำน้ำไม่เป็นไปตามธรรมชาติก่อให้เกิดปัญหาน้ำท่วม-น้ำแล้ง สาเหตุดังกล่าวเกิดขึ้นจากการกระทำของมนุษย์เปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์จากที่ดินทำกิน เมื่อเกิดปัญหาน้ำท่วม-น้ำแล้งจึงได้หาทางแก้ปัญหาด้วยการใช้วิธีการดั้งเดิมเป็นเบื้องต้นคือการขุดลอกคลองและหนองน้ำ แต่ก็ยังไม่

สามารถบรรเทาปัญหาลงได้เนื่องจากบริเวณที่เป็นหนองน้ำและคลองน้ำกินบริเวณกว้างต้องอาศัยหลายหน่วยงานและอาศัยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน การลุกขึ้นมาแก้ปัญหาจากกลุ่มอนุรักษ์พื้นฟูลำน้ำจนยกระดับมาเป็นคณะกรรมการบริหารจัดการน้ำชุมชนโนนแต่้ สอดคล้องกับแนวคิดสิทธิชุมชนตามที่ อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2549) กล่าวถึงไว้คือการที่ชุมชนมีสิทธิเข้ามาจัดการทรัพยากรที่อยู่ในพื้นที่ชุมชนร่วมกันเพราะสิทธิชุมชนคือความสัมพันธ์ของคนที่เชื่อมโยงกับการใช้อำนาจ การสร้างและออกแบบกติกาการใช้ประโยชน์ร่วมกันต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่มีผลกระทบต่อส่วนรวม การออกมาวางกติกาและจัดการแก้ปัญหาเรื่องทรัพยากรน้ำชุมชนร่วมกันของชุมชนโนนแต่้จึงเป็นสิทธิชุมชนตามความหมายที่อธิบายไว้ข้างต้น และสอดคล้องกับ (Agranoff, 2006 : อ้างถึงใน พิชาชาย รัตนดิถก ณ ภูเก็ต, 2552) ที่กล่าวถึงสิทธิชุมชนมักจะให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมเนื่องจากมีผลกระทบต่อชุมชนร่วมกันในการจัดการด้านทรัพยากร นอกจากนี้ คณะกรรมการบริหารจัดการน้ำชุมชนโนนแต่้ ได้สร้างเครือข่ายกับภายนอกและระดมความคิดอย่างมีส่วนร่วมและเห็นผลจากการมีส่วนร่วมกับเครือข่ายตรงตามที Agranoff ได้อธิบายไว้ก็คือความสำคัญของคณะกรรมการบริหารจัดการน้ำชุมชนโนนแต่้คือ “ความรู้” ที่ได้รับจากเครือข่ายภายหลังการเรียนรู้ร่วมกันโดยเฉพาะชุมชนโนนแต่้เรียนรู้เรื่องเทคโนโลยีและได้รับการอบรมการใช้เครื่องมือจัดทำฝังน้ำ การจับพิ กัดบนแผนที นอกจากนีมีการใช้เทคโนโลยีสื่อสารในแอฟพลิเคชั่นกลุ่มไลน์เพื่อรับทราบและติดตามข้อมูลข่าวสารเพื่อนำมาวิเคราะห์ภายในคณะกรรมการบริหารจัดการน้ำชุมชนโนนแต่้ การพัฒนาแผนงานร่วมกันเป็นระยะเวลาานตั้งแต่ปีพ.ศ. 2555 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบันเป็นเวลา 10 ปีหรือ 1 ทศวรรษ ทำให้เกิดการพัฒนาวัฒนธรรมองค์การร่วมกันซึ่งนำไปสู่การแก้ปัญหาร่วมกันอันส่งผลให้เกิดการทุ่มเทในการปฏิบัติงานของคณะกรรมการบริหารจัดการน้ำชุมชนโนนแต่้อย่างต่อเนื่องในการประสานความร่วมมือระหว่างองค์การและทันท่วงทีเมื่อเกิดปัญหาในอนาคต

การจัดการทรัพยากรโดยชุมชนแบบดังกล่าวนี้อยู่สอดคล้องกับ (Santasombut, 2000 : อ้างถึงใน อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2549) ที่กล่าวถึงไว้เกี่ยวกับสิทธิร่วมซึ่งเกี่ยวข้องกับการทรัพยากรของชุมชนว่าความผูกพันทางศีลธรรมระหว่างชุมชนกับป่า เป็นพื้นฐานที่ชุมชนใช้ในการกำหนดสิทธิตามประเพณีเพื่อใช้ในการควบคุมและจัดการอนุรักษ์ป่า โดยอนุญาตให้สมาชิกของชุมชนเท่านั้นที่มีสิทธิในการใช้และดูแลป่าไปพร้อม ๆ กัน สิทธิดังกล่าวนี้นี้ไม่ได้หมายความว่าชุมชนมีกรรมสิทธิ์เด็ดขาดเหนือทรัพยากร หากแต่หมายถึง การจำกัดสิทธิการใช้ทรัพยากรที่เป็นกรรมสิทธิ์ร่วมของทุกคนในชุมชน ให้ขึ้นอยู่กับอำนาจของชุมชนในการวางกฎเกณฑ์เพื่อรักษาทรัพยากรเหล่านั้นให้คงอยู่ ตามความหมายดังกล่าวนี้สิทธิชุมชนจึงหมายถึง “สิทธิร่วม” หรือสิทธิการใช้เหนือสินทรัพย์ร่วมของชุมชน หรือกล่าวโดยสรุปก็คือ สิทธิร่วมเป็นการจัดการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรของชุมชนภายใต้กรอบ เงื่อนไข ทรัพยากรธรรมชาติกับวิถีชีวิตของชุมชนโดยคนภายในชุมชนเองเป็นผู้กำหนด ซึ่งในงานวิจัยนี้ก็คือคณะกรรมการบริหารจัดการน้ำชุมชนโนนแต่้เป็นผู้กำหนดกฎ กติกา ร่วมกันในการใช้น้ำชุมชนนั่นเอง

8.2 จากผลการศึกษาแนวทางการทำแผนที่ทางน้ำและการจัดการน้ำชุมชนแบบมีส่วนร่วมเพื่อป้องกันและแก้ปัญหาทรัพยากรน้ำ บ้านโนนแต่้ อำเภอกอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ พบว่ามีการระดมความคิดแบบมีส่วนร่วมประสานงานกับเครือข่ายภายนอกเพื่อเรียนรู้ทั้งความรู้ความคิดและเทคนิควิถีตลอดจนเทคโนโลยีในการนำเข้ามาแก้ปัญหา จากการมีส่วนร่วมและเรียนรู้กับเครือข่ายภายนอกจะพบว่าได้เกิดการจัดการความรู้ขึ้นและนำมาใช้ทำ “ฝังน้ำ” จนเป็นรูปร่างแล้วเสร็จในปีพ.ศ. 2563 คือ ฝังน้ำชุมชนเชื่อมหนองน้ำต่าง ๆ เข้าหากันตามเส้นทางน้ำธรรมชาติแต่เดิม และที่สำคัญคือการเชื่อมต่อหนองน้ำที่อยู่ในพื้นที่ชุมชนเข้ากับลำน้ำขนาดใหญ่ที่ไหลผ่านชุมชนคือ ลำน้ำก่า และลำนาแขง และเชื่อมต่อเข้ากับแม่น้ำหลักคือแม่น้ำชีเพื่อฝังน้ำชีเข้ามาเก็บกัก

ในหนองน้ำทั้งหมดที่มีในชุมชนเพื่อมีน้ำใช้ในการอุปโภคโดยเฉพาะการใช้น้ำด้านเกษตรกรรมตลอดปี ผังน้ำเป็นการเชื่อมหนองน้ำ ลำคลอง ให้เป็นเส้นทางต่อเนื่องกันรวมระยะทาง 12 กิโลเมตรให้น้ำได้ไหลเวียนตามธรรมชาติไม่ขาดช่วงทำให้กักเก็บน้ำไว้ใช้ตลอดปี และเมื่อฤดูฝนมีการเปิด-ปิดประตูระบายน้ำให้ไหลเวียนสะดวกบรรเทาภาวะน้ำท่วมลงได้ การวิจัยครั้งนี้สอดคล้องกับ เขาวลิต สิมสวย (2563) ได้กล่าวว่าการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในระดับท้องถิ่นที่มีอยู่ในประเทศไทยมีแบบแผนแตกต่างกันออกไปขึ้นอยู่กับภูมิประเทศ ลักษณะภูมิอากาศ ภัยธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม การใช้ประโยชน์ที่ดิน ประเพณีความเชื่อที่ปฏิบัติสืบทอดกันมา ซึ่งจะไม่เหมือนกันในแต่ละพื้นที่ กลุ่มบริหารจัดการน้ำ (Actors) ในการวิจัยนี้คณะกรรมการบริหารจัดการน้ำชุมชนโนนแต้ รวมตัวกันจัดตั้งขึ้นโดยอาศัยอำนาจทางปกครองขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองขาม อำเภอคอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ โดยนายกองคการบริหารส่วนตำบลหนองขามเป็นผู้ลงนามแต่งตั้งให้มีกลุ่มบริหารจัดการน้ำเพื่อดำเนินการพัฒนา แหล่งน้ำ รวบรวมข้อมูล ดูแลรักษาทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ เช่น การจัดหา น้ำ การจัดเก็บน้ำ การจัดสรรน้ำ และการดูแลรักษา มีระบบส่งน้ำ (Irrigation) ผันน้ำจากแม่น้ำสายหลักคือแม่น้ำชีเข้ามาเติมยังแหล่งเก็บน้ำที่เชื่อมเข้าหาน้ำต่าง ๆ คือหนองแส และหนองน้ำขุ่น และระบบกระจายน้ำออกจากแหล่งน้ำแต่ละแห่งไปยังพื้นที่เป้าหมายโดยเฉพาะพื้นที่เกษตรกรรมเป็นหลักในชุมชนโนนแต้ และที่สำคัญ งานวิจัยการสร้างแผนที่ทางน้ำเพื่อแก้ปัญหาและจัดการน้ำโดยชุมชน บ้านโนนแต้ อำเภอคอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ คล้ายคลึงกับงานวิจัยเรื่อง ยุทธศาสตร์การจัดการลุ่มน้ำวังแบบมีส่วนร่วมของชุมชนของ ขวัญญา สุขคร, พัทพร วิภาศรีนิมิตร, และสิริณัฐเศรษฐ์ สุภาจันทร์สุข (2560) และสอดคล้องกับงานวิจัยของ สัจจา บรรจงศิริ, บำเพ็ญ เขียวหวาน, ปาลีรัตน์ การดี และชัยยุทธ ชินณะราศรี (2560) ที่กล่าวว่าท้ายที่สุดแล้วต้องเอาชุมชนเป็นตัวตั้ง สร้างกระบวนการมีส่วนร่วมมาตั้งแต่ต้นโดยชุมชน และให้ภาคส่วนต่าง ๆ เป็นส่วนสนับสนุนโดยเฉพาะภาครัฐที่อาศัยระบบราชการและล่าช้าควรเข้ามาเสริมในเรื่องของการแก้ไขความล่าช้าเพื่อให้แก้ไขสถานการณ์หรือภัยพิบัติให้ทันท่วงที นอกจากนี้ชุมชนจะต้องพัฒนาสมาชิกให้มีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน สร้างความหวงแหนทรัพยากรร่วมกันของคนในชุมชนอย่างต่อเนื่อง และการสร้างกฎ กติกา ให้เกิดการยอมรับร่วมกันในชุมชนเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติที่ไม่มีความขัดแย้งและยั่งยืน

9. ข้อเสนอแนะ

9.1 ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

การวิจัยเรื่องการสร้างแผนที่ทางน้ำเพื่อแก้ปัญหาและจัดการน้ำโดยชุมชน บ้านโนนแต้ อำเภอคอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ ในครั้งนี้มีข้อเสนอแนะต่อพื้นที่วิจัยดังนี้

9.1.1 ควรขยายการรับรู้ในเรื่องกิจกรรมการจัดการน้ำชุมชนไปยังพื้นที่ใกล้เคียงที่เป็นทางไหลของน้ำ จะทำให้ผิวน้ำมีความต่อเนื่องตั้งแต่ต้นน้ำไปยังปลายน้ำและก่อให้เกิดการแก้ปัญหาที่ยั่งยืน

9.1.2 ในด้านการบริหารจัดการน้ำชุมชน ควรมีการจัดทำรายละเอียดด้านข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการใช้น้ำอย่างรอบด้านและละเอียด เช่นควรมีการจัดทำบัญชีการใช้น้ำเป็นสถิติรายปี เช่น ความต้องการใช้น้ำใช้อุปโภค - บริโภค ความต้องการใช้น้ำด้านเกษตรกรรม มีจำนวนเท่าไรในแต่ละปี และการกักเก็บน้ำเมื่อบริหารจัดการแล้วมีความสมดุลหรือไม่

9.2 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

จากการที่ชุมชนได้จัดทำผังน้ำมาอย่างต่อเนื่องและมีกิจกรรมรองรับเช่นการทำเกษตรกรรมแปลงรวม บนที่ดินสาธารณะประโยชน์หนองแขงภายหลังจากที่มีการขุดลอกหนองน้ำขนาดใหญ่แล้วนำดินที่ขุดมาจัดสรร พื้นที่ว่างข้าง ๆ หนองแขงนั้น ควรมีการทำวิจัยเรื่องของรูปแบบและแนวทางกิจกรรมบนที่ดินสาธารณะประโยชน์เพื่อให้เกิดความต่อเนื่องและต่อยอดจากการวิจัยในครั้งนี้

10.เอกสารอ้างอิง

- ขวัญนภา สุขคร, พิชพร วิชาศรีนิมิตร และสิริณัฐเศรษฐ์ สุภาจันทรสุข. (2560). รายงานการวิจัย เรื่องยุทธศาสตร์การจัดการลุ่มน้ำวังแบบมีส่วนร่วมของชุมชน. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสวนดุสิต.
- เขาวลิต สิมสว. (2563). การจัดทำข้อมูลเพื่อวางแผนการบริหารจัดการน้ำ. บุรีรัมย์: สถาบันบริหารจัดการ การน้ำชุมชนจังหวัดบุรีรัมย์.
- พิชาย รัตนดิลล ฦ กุเกิด. (2552). องค์การการบริหารจัดการ. นนทบุรี: บริษัท ธง ปียอนด์บุ๊ค จำกัด.
- มูลนิธิอุทกพัฒน์ในพระบรมราชูปถัมภ์. (2563). พิพิธภัณฑสถานชาติจัดการน้ำชุมชน ตามแนวพระราชดำริ ชุมชนบ้านโนนแต้ ต.หนองขาม อ.คอนสวรรค์ จ.ชัยภูมิ. สืบค้นเมื่อ 4 มีนาคม 2565. จาก <https://www.utokapat.org/ข่าวสารและกิจกรรม/พิพิธภัณฑสถานชาติจัดการ-9/E0%B8%94%E0%B8%81-9/>
- สังจา บรรจงศิริ, บำเพ็ญ เขียวหวาน, ปาลีรัตน์ การดี และชัยยุทธ ชินณะราศรี. (2560). การถอดบทเรียน การบรรเทาอุทกภัยในระดับชุมชน. วารสารวิจัยและพัฒนา มจร. 40(1) : 103-115.
- สัมภาษณ์ ธนกร ปุริสังข์. กรรมการและเลขานุการคณะกรรมการบริหารจัดการน้ำชุมชนโนนแต้. องค์การบริหารส่วนตำบลหนองขาม อำเภอคอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ. 18 สิงหาคม 2565.
- สัมภาษณ์ นิรัญ บุญโนนแต้. ประธานกรรมการคณะกรรมการบริหารจัดการน้ำชุมชนโนนแต้. องค์การบริหาร ส่วนตำบลหนองขาม อำเภอคอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ. 8 สิงหาคม 2565.
- สัมภาษณ์ สายยันต์ เหล็กพรม. ผู้ประสานงานคณะกรรมการบริหารจัดการน้ำชุมชนโนนแต้. องค์การบริหารส่วน ตำบลหนองขาม อำเภอคอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ. 8 สิงหาคม 2565.
- สัมภาษณ์ สุพล บุญโนนแต้. รองประธานกรรมการบริหารจัดการน้ำชุมชนโนนแต้. องค์การบริหารส่วนตำบล หนองขาม อำเภอคอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ. 18 สิงหาคม 2565.
- สัมภาษณ์ หมอน ชุ่มเกิด. อดีตรองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลหนองขาม. องค์การบริหารส่วนตำบล หนองขาม อำเภอคอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ. 21 กันยายน 2565.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2549). วัฒนธรรมทางเศรษฐกิจในเศรษฐกิจไร่วัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : โครงการจัดพิมพ์คบไฟ.